

XVIII АСР ИККИНЧИ ЯРМИ ВА XIX АСР ЎРТАЛАРИДА ЯПОН ШАҲАР АДАБИЁТИ – “ГЭСАКУ”

<https://doi.org/10.5281/zenodo.8091838>

ҚОСИМОВА Гулнора
Ўқитувчи, PhD, ТДШУ

АННОТАЦИЯ

Мазкур мақолада “гэсаку” номи билан XVIII аср иккинчи ярми ва XIX аср ўрталарида Японияда мавжуд бўлган насрий адабиёт ва унинг ўзига хос бадиий хусусиятлари ҳақида сўз боради. Мақолада шаҳар адабиёти ҳамда унинг ривожланиши омиллари мамлакат ижтимоий, сиёсий ва маданий ҳаётида кечган жараёнлар контекстида ёритилади. Сўнг, гэсаку адабиётининг тавсифи, жанрларининг таснифи келтирилади. Шу асосида “шярэбон”, “кибёши”, “коккэибон”, “нинжэбон”, “ёмихон” ва “гокан” каби гэсаку адабиётининг бир қатор жанрлари умумий таҳлил этилиб, уларнинг ўзига хос бадиий хусусиятлари очиб берилади. Бунда ҳар бир жанрга тегишли асарларнинг бадиий-ғоявий жиҳатларига алоҳида урғу берилиб, гэсаку адабиётининг моҳияти ва унинг бутун япон адабиёти тарихидаги ўрни масаласи бўйича тегишли хулосалар чиқарилади.

Калит сўзлар: шаҳар адабиёти, гэсаку, Токугава даври адабиёти, шярэбон, кибёши, коккэибон, нинжэбон, ёмихон, гокан.

АННОТАЦИЯ

В данной статье речь идёт о прозаической литературе, существовавшей в Японии во второй половине XVIII-сердине XIX веков под названием «гэсаку», и ее художественных особенностях. В статье описывается городская литература и факторы ее развития в контексте общественно-политической и культурной жизни страны. Затем дается описание литературы гэсаку и классификация ее жанров. На основе этого в целом анализируется ряд жанров литературы гэсаку, таких как шярэбон, кибёши, коккэибон, нинжэбон, ёмихон и гокан, и выявляются их художественные особенности. Особое внимание уделяется художественно-идеологическим аспектам произведений, относящихся к каждому жанру, и делаются выводы о сущности литературы гэсаку и ее месте в истории японской литературы в целом.

Ключевые слова: городская литература, гэсаку, литература периода Токугава, шярэбон, кибёши, коккэибон, нинжэбон, ёмихон, гокан.

ABSTRACT

This article deals with the prose literature that existed in Japan in the second half of the eighteenth and middle of the nineteenth centuries under the name gesaku and its artistic features. The article describes urban literature and the factors of its development in the context of the socio-political and cultural life of the country. It then gives a description of gesaku literature and a classification of its genres. On this basis, a number of genres of gesaku literature, such as shyarebon, kibyoshi, kokkeibon, ningyebon, yomihon, and gokan, are analyzed in general and their artistic features are identified. Particular attention is paid to the artistic and ideological aspects of the works belonging to each genre, and conclusions are drawn about the essence of gesaku literature and its place in the history of Japanese literature as a whole.

Key words: townsmen literature, gesaku, literature of the Tokugawa period, sharebon, kibyoshi, kokkeibon, ninjyobon, yomihon, gokan.

Япония тарихининг саҳифаларида Токугава ёки Эдо даври (1603-1868) номи остида сақланиб қолган даврда¹ кунчиқар мамалакат адабиёти шаҳарларда истиқомат қилувчи жамият орасида оммалашиб, аста-секин ўзининг элитарлик хусусиятини йўқотди. Токугава ҳокимияти томонидан аҳолининг барча қатламлари таълим олиши мумкин бўлган давлат ва хусусий мактабларнинг жорий этилиши, тижорат босмаҳоналар фаолиятининг йўлга қўйилиши ва қўллаб-қувватланишини бунинг асосий омилларидан саналади.

Ўтмиш даврлардан фарқли ўлароқ, оддий халқ орасида саводхонликнинг ўсиб бориши учинчи қатламдан етишиб чиққан янги ёзувчилар ва китобхонлар аудиториясини юзага келтирди. Адабиёт мазкур даврда зодагон қатлам эмас, балки саводхон собиқ самурайлар ҳамда шаҳарлик учинчи қатлам вакиллари томонидан яратилди ва ривожлантирилди. “Чёнинг бунгаку” (тарж. “шаҳарликлар адабиёти”) атамаси билан юритиладиган мазкур давр адабиёти² жанр нуқтаи назаридан ранг-баранглиги, бир қатор истеъдодли ижодкорларни етиштириб берганлиги билан япон адабиёти тарихида алоҳида ўринга эга.

Токугава ёки Эдо даври адабиётига тегишли тадқиқотларга мурожаат қилар эканмиз, асосан XVII асрда юзага келган адабий жанрлар (шеърятда “хайкай”³, насрда “укиёзоши”⁴, театр ва драматургия соҳасида “кабуки”⁵, “жёрури”⁶), XVII асрда фаолият олиб борган ижодкорлар (шоир Мацуо Башё⁷, ёзувчи Ихара Сайкаку⁸, драматург Чикамацу Монзаэмон⁹) ижоди кенг қамровли равишда ва изчил ўрганилганлигини кузатамиз. Тадқиқотчиларнинг эътиборидан нисбатан четда қолиб кетадиган XVIII ва XIX аср ўрталаридаги япон адабиётига келсак, япон ва ғарб адабиётшуносларининг санокли тадқиқот ишларинигина тилга олиш мумкин холос. Шу нуқтаи назардан, ушбу даврнинг адабиёти, хусусан, насрий адабиёти ва унинг ўзига хос жиҳатларини ёритиб бериш мақсадга мувофиқ.

XVIII аср иккинчи ярми ва XIX аср ўрталарига тегишли ва асосан жонли халқ, сўзлашув тилида яратилган насрий асарларнинг барчаси “гэсаку” (тарж. “ҳажвий, енгил, жиддий бўлмаган адабиёт”) умумлаштирувчи атамаси билан юритилади. Ушбу атама илк бора XVIII аср охирида, ижодий фаолиятнинг турли соҳаларида муваффақиятга эришган истеъдодли Хирага Гэннай (1729-1779) томонидан, ўзининг жёрури қўғирчоқ театрига ёзилан「心霊矢口渡」 (“Ягучи

¹ Саркарда Токугава Иэясу (1543-1616) 1600 йилда Сэкигахарада ҳокимият учун олиб борилган ҳал қилувчи жангда рақибларини тор-мор этди ва майда мустақил ҳокимиятларга бўлиниб кетган Японияни ўз қўли остида бирлаштирди. 1603 йилда ўзини бош ҳарбий қўмондон – “шёгун” деб эълон қилган Токугава Иэясу мутлақ ҳукмронлигининг амалдаги тасдиғи сифатида бошқарув ҳокимиятини император қароргоҳи – пойтахт Киотодан Эдо(Токио)га кўчирди. Иэясу асос солган сулола икки асрдан кўпроқ, 1868 йилгача, яъни Мэйжи инқилобигача ҳукмронлик қилди. 1603-1868-йилларни ўз ичига олган мазкур давр япон тарихида сулола номи билан Токугава ёки шёгун қароргоҳи бўлган шаҳар номи остида Эдо даври деб юритилади (Токугава даври ҳақида батафсил қаранг: Кирквуд К. П. Реннесанс в Японии. – М., Наука, 1988. – С. 18.).

² 秋山虔・三好行雄「日本文学史」文英堂、1983年。 – P. 102.

³ Хайкай (тарж. “ҳажвий шеърлар”) – 5-7-5 кетма-кетлигида, 17 бўғиндан ташкил топган қофиясиз ҳажвий учлик. Токугава даври шеърятининг асосий жанри бўлган хайкай ўзида япон шаҳарликларининг эстетик диди ва кайфиятини яққол акс эттирган.

⁴ Укиёзоши (тарж. “беқарор дунё тўғрисидаги китоблар”) – 1682-1770-йиллар мобайнида яратилган, асосан шаҳарликларнинг ранг-баранг ҳаёти ҳақида хикоя қилувчи, воқеликни акс эттиришнинг реалистик методига асосланган япон насрий адабиёти. XVII аср япон насрий адабиётида юзага келган реалистик йўналиш.

⁵ Кабуки – XVII асрда юзага келган халқчил япон миллий театри. “Кабуки” сўзи уч хитой иэроглифидан ташкил топган бўлиб, “ка” – қўшиқ, “бу” – япон миллий рақси, “ки” – маҳорат деган маънони англатади.

⁶ Жёрури – XVII аср шаҳар маданияти заминида пайдо бўлган япон миллий қўғирчоқ театри.

⁷ Мацуо Башё (1644-1694) – хайкай шеърятининг энг ёрқин намояндаси ва нафақат XVII аср, балки бутун япон адабиёти тарихида ўчмас из қолдирган атоқли шоир.

⁸ Ихара Сайкаку (1642-1693) – XVII асрнинг етук япон адиби, Токугава даври шаҳар насрий адабиётдаги “укиёзоши” реалистик йўналишининг асосчиси.

⁹ Чикамацу Монзаэмон (1653-1724) – кабуки, жёрури театрлари учун бир қатор тарихий ва маиший пьесалар яратган ҳамда XVII асрдан кейинги япон театр санъати ва драматургиясининг қиёфасини қўп жиҳатдан белгилаб берган истеъдодли драматург.

кечувидаги мўжиза”, 1770) номли пьесасига нисбатан қўлланилган ва адабий истеъмолга олиб кирилган.

Самурайлар оиласидан бўлган Гэннай ҳаваскор драматург сифатида ижод қилар экан, кенг оммага бағишланган мазкур пьесасини ўзининг жиддий асарларидан ажратишни зарур деб топди. Шу сабаб, уни “гэсаку”, яъни “жиддий бўлмаган, енгил”, кулгили, ҳажвий асар дея тавсифлаган эди. Ушбу ўринда “жиддий бўлмаган, енгил” сўзлари пьесанинг мазмунига эмас, балки муаллифнинг ўз асарига бўлган муносабатига нисбатан қўллаганилган эди. Ўзи ва асари ўртасида муайян масофани белгилаган ҳолда, Гэннай “жиддий” қабул қила олмайдиган асари учун ҳеч қандай жавобгарликни олмаган ҳаваскор сифатида гавадланган. Шунинг таъкидлаш жоизки, ушбу ҳолат ўша даврдаги аксарият ижодкорларнинг фаолиятида кузатилган¹⁰. Шундай бўлишига қарамай, XVIII асрнинг охиридан бошлаб “гэсаку” атамаси нафақат ҳаваскор ижодкорларнинг асарларига, балки ҳақиқий профессионал ёзувчилар томонидан яратилган барча насрий асарларга нисбатан қўлланила бошлади. “Гэсаку” адабиёти доирасининг кенглиги нафақат кулгили расмлар билан безатилган кичик ҳажмли китоблардан тортиб, то конфуцийлик одоб-ахлоқ қоидалари, тамойилларини мадҳ этувчи йирик тарих романларни ўзида қамраб олганлиги, балки чаласавод оддий халқ билан бир қаторда сарой аъёнлари, зодагон қатлам вакиллари билан ташкил топган кўп сонли аудоторияси билан ҳам изоҳланган.

Жанр жиҳатидан ранг-баранг “гэсаку” ўзида XVIII аср иккинчи ярми ва XIX аср ўрталаридаги япон насрининг “шярэбон”, “кибёши”, “коккэибон”, “нинжэбон”, “ёмихон”, “гокан” каби жанрларини мужассамлаштиради. Илк гэсаку адабиётининг асосий жанрлари ҳақида гап борганда дастлаб, “шярэбон” ва “кибёши” кабиларга тўхталиш жоиз.

“Шярэбон” (тарж. “кулгили китоблар”) 1745-1830-йиллар давомида яратилган ва шаҳарликларнинг сеvimли мавзуларидан бири бўлган “қувноқ кўчалар”даги ҳаёт ҳақида ҳикоя қилувчи асарларнинг умумий номи ҳисобланади. Илк шярэбон намуналари Камигата¹¹ худудида юзага келган бўлиб, 「金瓶梅」(“Олтин гулдондаги олхўри гуллари”, XVI)¹² каби хитойча асарларнинг қолипи асосида яратилган.

Ушбу давр адабиётида муҳим ўрин эгалаган хазил-мутойиба, кулгу айниқса мазкур жанрдан бошлаб тўлиқ намоён бўла бошлаган эди. Шярэбон намуналарида фаолияти ҳокимият томонидан расмий руҳсат этилган “қувноқ кўчалар” ва уларнинг доимий мижозлари (аксарият ҳолларда бойиб кетган шаҳарлик эркак) тасвирланиб, ушбу жойларнинг ўзига хос қонун-қоидалари ва “одоб-ахлоқ меъёрлари”ни бузганлар кулгу остига олинади. Айниқса, ўзларини “южэ¹³ ларнинг қўнглини олиш бўйича чуқур тажрибага эга билагон” қилиб кўрсатаётган қаҳрамонларнинг шахсияти, ташқи кўриниши ва хатти-ҳаракатлари кулгили оҳангларда тасвирланади. Шярэбон муаллифлари китобхонларини қаҳрамонлар мавжуд бўлган муҳитга олиб кириш мақсадида асарларида диалог каби тавсифлаш воситаларидан унумли фойдаланганликлари кузатилади. Мазкур жанрда адиб Санто Кёдэн (1761-1816) сермахсул ижод қилган бўлиб, унинг қаламига мансуб 「通言総籙」(“Роҳат ва лаззатларнинг буюк уйи”¹⁴, 1787), 「傾城買四十八手」(“Южёларни сотиб олишнинг кирк саккиз усули”, 1790), 「娼妓絹籠」(“Южённинг шойи енги, 1791) каби асарларни шярэбон намуналарининг энг мукаммали сифатида тилга олиш мумкин.

¹⁰ Кин Д. Японская литература XVII-XIX столетий. Наука. Москва. 1978. – С. 275

¹¹ Камигата (тарж. юкори тараф) – қўхна Киото ва Осака шаҳарларини ўз ичига олган худуд.

¹² Хитойнинг XVII асрда, сўзлашув тилида яратилган маиший-эротик характердаги романи.

¹³ Южэ – япон тарихида мавжуд бўлган қувноқ кўчаларда истиқомат қилувчи барча енгилтак аёллар, куртизанкаларнинг умумийлаштирувчи номи.

¹⁴ 「通言総籙」(“Роҳат ва лаззатларнинг буюк уйи”) – асарнинг мазкурсарлавҳаси Эдо(Токио)нинг “қувноқ кўчалар”и тўпланган худуиди – Ёшиварада жойлашган учрашув уйининг номидан олинган.

XVIII asrning 60-yillaridan shaharliklar orasida shyarabon bilan bir qatorда mazmuni va shaklidan emas, aynan muqovasiining rangidan kelib chiqqan holda “kibeshi” (tarj. “sariq muqovali kitoblar”), “aoxon” (tarj. “xavo rang muqovali kitoblar”) kabi nomli janrlarga ajratilgan asarlar¹⁵ shuxrat qozondi¹⁶. Kibeshi namunalari aksariyat holdarda shyarabon mualliflari tomondan yaratilgan bulsada, ularning har ikkisi bir-biridan farqlashuvchi janr sifatida qaror topdi. Mazkur janr uziда rangli rasmlar, yani illustratsiyalar bilan tuldirilgan, hажvii xarakterdagi rasmlar kitoblarni mujassamlashtirgan. Kitob sahifalarini bezovchi rassom rolini kup holdarda muallifning uzi bajarган bulib, ushu rasmlar asarning shuxratga eriшишида badiii matn bilan bir darajada ahamiyat kasb etgan¹⁷. Aksariyat kibeshilar shyarabon kabi “kuvnok kuchalar” haёti, urf-odatlarini kabi mavzularga baғiшланган bulsada, ularning orasida xitoy va yapon mumtoz asarlariga parodiya sifatida yaratilgan, qadimgi afsonaviy va tarixii qahramonlarni kulgi ostiga oluvchi namunalari ham kupchilikni tashkil etgan. Ularda muallif dabdaba va ochkuzlik misollarini хавж bilan aks etтирибгина қолмай, шу kabi salbii illatlarni egasi bulgan айрим siёsat arboblarni ham utkir kulgi bilan tanqid kilaди. Kibeshi asarlarining sahifalarini varoqlaganda, odatda har bir sahifa bush joy qolmaydigan darajada rasmlar, baён matni va personajlarning dialoglari bilan tuldirilganligiga guvoх bulish mumkin. Kibeshining ushu tarkibii unslarlari mazmun jihатидан bir-biridan ajratib bulmaydigan bir butunlikni hosil qilganligi bois, kitobxon mutolaa jaraёnida matnни rasmlar bilan birgalikda qabul qilgandaгина, asarga haqqoniy baхo bera olishi mumkin. Koikaва Харумачи (1744-1789) 「金々先生栄花夢」(“Janob Kinkinning farovonlik tugrisidaги туши”, 1775), Санто Ке́дэн (1761-1816) 「御存商売物」(“Сиз билган олди-сотди махсулотлари”, 1782), 「江戸生艶気樺焼」(“Эдолик энгилтакнинг саргузаштлари”, 1785), Оота Нанпо (1749-1823) 「手練偽なし」(“Зарарсиз елгоннинг йуклиги”, 1786), Хосэидо Кисанжи (1735-1813) 「文武二道万石通」(“Фукаролик ва харбийлик йулининг янчиш ускунаси”, 1788) kabi asarlari bilan kibeshi yapon shahar адабиёти sahifalaridan uziga хос urin egallaди.

XIX asrning birinchi yarimida gesaku nasrining yana bir janri – hажvii-sarгуzашt va maishii haётning rang-barang tasvirleri bilan tuldirilgan hажvii romanlar – “kokkэibon” (tarj. “hажvii kitob”) kitobxonlar orasida keng tarqaldi. Mazkur janrning moхiyatan халқчил bulgan namunalari urta asr kichik hажvii pyesalari – “kegen” farslari, XVII-XVIII asrning parodiyaга (асосан mumtoz хitoy va yapon адабиётига nisbatan) асосланган nasрий жанрлар, Ихара Сайкаку хикоянавислиги анъаналарини давом ettиради. Хазил-мутойба utkir suз yуни, latifa va ижтимоий meъerlar доirasidan четга chiqqan

¹⁵ Kibeshining bunday nomlanishi ushu жанрга tegishli kitoblarning muqovasiдаги sariq rangдаги vertikal erlik bilan boғlik bulib, asarning sarlavhasi ana шу erlikni ustiga ezilgan. XVII asrning 70-yillarida kizil erlikli kitoblar nashr etтирила бошлаган bulib, uziда sodda rasmlarni bunday kitoblan asosan bolalar auditoriyasiga muljalланган. 1750-yillarга kelib, qora va хavo rang erlikli kitoblar yuzaga kelди. Ularning mazmunini asosan pyesalar сюжетининг baёni, жангчиларларнинг qahramonlik qaydlari, рух va бошқа faroiybotlar tugrisidaги kissalari tashkil etgan. Dastlab, ikki turдаги ushu nashrlar bir-biridan deyarli farqlanмаган. Biroq, qora erlikli kitoblarning oхangi asta-sekinlik bilan jiddiyлашиб bordi. Хavo rangli kitoblar bulsa, kunгиlochishга muljalланган nisbatan энгил asarlar sifatida qaror topди. “Sariq muqovali kitoblar”ning pайдо bulishi vakt utishi bilan хavo rangli buёkning очариб sariq rangга utishi сабаби bilan boғlik bulishi эhtimoldan холи эмас. Сабабларнинг қандай bulишидан katъий назар, кейинчалик “хavo rangli kitoblar” “sariq muqovali kitoblar” bilan butunлай бирлашиб ketган (Бу хақида қаранг: Кин Д. Японская литература XVII-XIX столетий. Наука. Москва. 1978. – С. 278).

¹⁶ Рехо К. Проза: [Японская литература: История всемирной литературы. Т. 5. Раздел десятый. Глава первая] // История всемирной литературы: В 8 томах / АН СССР; Ин-т мировой лит. им. А. М. Горького. — М.: Наука, 1983—1994. — На титл. л. изд.: История всемирной литературы: в 9 т. Т. 5. — 1988. — С. 575.

¹⁷ Кин Д. Японская литература XVII-XIX столетий. Наука. Москва. 1978. – С. 278.

учинчи қатлам вакиллари тўғрисидаги қиссаларга асосланувчи коқкэибонлар асосан серияли нашрга мўлжалланган бўлиб, асарнинг давом эттирилиш ёки эттирилмаслиги унинг китобхонларга қай даражада маъқул келганлиги билан белгиланган.

Ўша даврнинг жонли халқ тилида яратилган бир қатор дурдона коқкэибон асарлари Жиппэншя Икку (1765-1831) ва Шикитэй Санба (1776-1822) кабилар ижо-дининг маҳсулидир. Хусусан, Токайдо бўйлаб ғарбга йўл олиб, турли хил кулгили вазиятларни бошидан кечирган ҳолда Исэ ибодатхонасида зиёрат, Киото ва Осака шаҳарларида эса саёҳат қилган Яжиробэй ва Китахачи исмли икки эдолик ҳақидаги Иккунинг 12 жилдли「東海道中 膝栗毛」(“Токайдо катта йўли бўйлаб пиёда саёҳат”, 1802-1809) саргузашт романи, Санбанинг Эдо шаҳридаги ўрта аср жамоат ҳаммомларига келган оддий одамлар тўғрисидаги қиссаларни ҳикоя қилувчи 9 жилдли「譚話浮世風呂」(“Замонавий ҳаммомлардаги кулгили қиссалар”, 1809-1813) номли маиший хажвий романи коқкэибоннинг жанр хусусиятларини ўзида тўлиқ намоён этади.

1790-йилларда шярэбон одоб-ахлоқ меъёрларига зид мазвуларни ёритганлиги туфайли ҳукумат буюриғи билан нашр эттирилиши таъқиқланганидан сўнг, XIX асрнинг биринчи ярмида “коқкэибон” билан бир вақтда ўзида “нинжэбон” (тарж. “ҳис-туйғулар тўғрисидаги китоблар”) жанри тарқалди. Ўзида ишқий қисса ва роман жанрларини мужассамлаштирган “нинжэбон” омадсиз енгилтак эркакнинг “қувноқ қўча-лар”даги саргузаштлари тўғрисида ҳикоя қилувчи шярэбонлар асосида юзага келган эди. Шундай бўлсада, “нинжэбон” бир қатор жиҳатлари билан шярэбондан тубдан фарқланади. Хусусан, “ҳис-туйғулар тўғрисидаги қиссалар”нинг шярэбон китобларидан ажратиб турувчи асосий жиҳат асар мавзусида севги-муҳаббат туйғуси масаласининг биринчи планга олиб чиқилганлиги ҳисобланади.

Нинжэбонда ҳам “қувноқ қўчалар”ининг урф-одатлари қизиқарли ва ифодали тасвирлансада, уларда кулгили эмас, аксинча ҳаяжонли, жиддий оҳанг устунлик қилади. Янада аниқроқ айтганда, урғу ишқий саргузаштларнинг баёнига эмас, асосан қаҳрамонларнинг ҳис-туйғулари ва кечинмаларининг тасвирига берилади.

Агар шярэбон қаҳрамони учун севиб қолиш беадабликнинг энг юқори кўриниши бўлса, нинжэбонда қаҳрамон южэни нафақат севишга, балки унга уйланишга ҳам қодир. Шярэбонда гавдаланадиган южёларнинг образи бир қолипда яратилиб, бу турдаги аёл-лар маҳмадона эркакларни писанд қилмайди, ҳатто кўнгилларига усталик билан йўл топа олган эркакларга нисбатан ҳам соф муҳаббат ҳиссини деярли туймайди. Нинжэбон муаллифлари аксинча, аёл қаҳрамонларига муайян бир аниқ, уларнинг феъл-атвориғагина хос бўлган жиҳатларни баҳш этади. Ушбу аёл қаҳрамонларнинг ҳар бири ўз севгилисини чин қалбдан севади, унга нафақат содиқ, балки уни ўзга аёллардан ҳам рашқ қилади. Эркак қаҳрамонларга келсак, аёллар улар учун барини қурбон қилишга тайёр. Бироқ, одатда кўлидан ҳеч нарса келмайдиган, тирикчилик учун пул ишлаб топишга қо-дир бўлмаган ва мухлисаларидан пул қабул қилишга уялмайдилан бундай эркакларни қаҳрамон деб айтиш қийин. Шундай бўлсада, севги-муҳаббат борасида улар анча тажрибали. Қолган масалаларда ниҳоятда хотиннамодирлар. Мисол учун, жиноятчилар тажовуз қилганда, бундай эркак қаҳрамонлар уларга қарши курашишга қурби етмайди. Мазкур ҳолат аёл қаҳрамонларни ҳафсаласини заррача ҳам пир қилмайди, аксинча, эркакдаги кучсизлик аёл қаҳрамонларда муҳаббат туйғусининг янада кучайишига сабаб бўлади¹⁸.

Нинжэбоннинг мазмун ва услубидаги бу каби ўзига хос жиҳатлар, ушбу асарларнинг янги китобхонлар аудиториясига қаратилганлиги билан изоҳланади. Агар шярэбон “қувноқ қўчалар”нинг ҳаёти ва урф-одатидан хабардор бўлган эркак китобхонларга мўлжалланган бўлса, “ҳис-туйғулар тўғрисидаги қиссалар” Кабуки театри билан қизиққан ва ишқий мавзудаги пьесалардаги романтик кайфиятни китоблардан топишга интилган самурайлар ёки

¹⁸ Ўша манба. – Б. 293.

ўзига тўқ савдогарлар оиласига тегишли аёлларга атаб ёзилар эди. Ушбу янги китобхонлар ўз севгисига содиқ, дўстларига нисбатан мурувватли, ҳар қандай вазиятда яқинлари учун ўз бахтини қурбон қилишга тайёр аёллар ҳақидаги қиссаларни айниқса хуш кўрар ва айнан шундай аёл қахрамонлар тимсолида ўзларини кўрар эдилар¹⁹.

Шярэбондан фарқли ўлароқ, нинжэбон муаллифлари ўз қахрамонларининг камчиликларига урғу бермайди, аксинча иложи борича уларга, хусусан, аёлларга ачиниш ҳисси билан ёндашади. Мазкур жанрдаги асарларда дунёвий ҳаёт ва хурсандчиликларнинг фонийлиги билан боғлиқ буддавийлик ғояси эмас, севги ва муҳаббатга содиқлик қахрамонларга барча қийинчиликларни енгиб ўтишга, бахтга етишга имкон бериши тўғрисидаги қисса сюжетни шакллантирувчи асос сифатида хизмат қилади.

Нинжэбон жанрида ижод қилган Хана Санжи (1790-1858)「蘭蝶記」(“Бинафша ранг капалак тўғрисида қайдлар”, 1824),「廓雜談」(“Қувноқ кўчалар тўғрисида турли қиссалар”, 1826), Тамэнага Шунсуи (1790-1843)「春色梅児誉美」(“Севги-муҳаббатнинг олҳўри тақвими”, 1832-1833),「春色辰巳園」(“Баҳор гуллари ёки жанубий Шарқдаги боғ”, 1833-1835) асарлари билан ўша давр шаҳарлик япон китобхонлари орасида шуҳрат қозониб, гэсаку адабиётида ўз номларини қолдирган.

Навбатдаги “ёмихон” (тарж.“мутолаага мўлжалланган китоблар”) жанри гэсаку адабиётининг энг жиддий жанрларидан саналади. Мазкур атама асосий урғу қиссанинг баёнига берилган асарларни бундай бўлмаган асарлардан²⁰ ажратиш учун қўлланилган. Бу турдаги китоблар бир қатор енгил асарлар қаторида гэсаку туркумига киритилган бўлишига қарамай, ёрқин намоён бўлган дидактизми билан енгилтабиат характердаги кибёши ва шярэбон кабилардан кескин фарқ қилган.

Ёмихон ўзида япон қахрамонлик эпослари, руҳлар ва бошқа ғаройиботлар тўғрисидаги ҳикоялар тўпламларининг анъаналарини, шунингдек, сўзлашув тилида яратилган XIV аср хитой адабиётининг дурдона асарлари –「三國演義」(“Уч қироллик”),「水滸傳」(“Дарё кўлтиғлари”) романларининг бир қатор жиҳатларини мужассамлаштирганлиги билан характерланади.

Изроглиф ва китойча ўзлашма сўзлар – “канго”лардан фойдаланилган ҳолда нисбатан адабий тилда ёзилган ёмихон намуналари хитой ва япон тарихий манбалардан келтирилган парчалар билан тўлдирилган бўлиб, муаллиф ушбу парчаларнинг ҳар биридан муайян бир ўғитни олишни ва тегишли хулоса чиқаришни ўзининг бурчи деб билган. “Мутолаага мўлжалланган китоблар” жанр нуктаи назаридан кўпроқ қахрамонлик романлари тўғри келиб, сулоласининг шон-шуҳрати, куч-қудратини тиклашга интилаётган ўрта аср афсонавий жангчиларининг қахрамонликлари ва саргузаштларининг тасвири кабилар XX асрга тегишли мазкур турдаги асарларнинг асосий мавзуси бўлиб хизмат қилган.

Аксарият ёмихон намуналарининг сюжет чизигига назар ташласак, ҳикоя қилинаётган воқеалар ҳарбий феодалликлар ўртасидаги тинимсиз ички урушлар палласи, яъни Муромачи даври(1338-1573)га тегишли бўлиб, муаллифлар айниқса конфуцийликдаги одоб-ахлоқ тамойилларининг амалдаги ёрқин намунаси сифатида келтириш мумкин бўлган самурайлик идеалларини мадҳ эканлигини кузатамиз.

Ёмихон муаллифлари ўзларини шунчаки ёзувчи эмас, балки конфуцийлик анъаналарига монанд ҳолда ўз ижодлари билан яхшиликни уйғотишга, ёмонликлардан огоҳ этишга бел боғлаган тарбиячи деб ҳисоблаганлар. Мазкур ҳолат ёмихон жанридаги инсон

¹⁹ Ўша манба. – Б. 293.

²⁰ Бу ерда ёмихон билан бир вақтда мавжуд бўлган “эхон” (“расмли китоблар”) жанри назарда тутилмоқда. Ёмихонлардан фарқли равишда эхон жанрида асарнинг қиймати асосан ундаги бадий матн билан эмас, балки унга ишланган расмлар билан белгиланган.

образини яратиш тамойилларининг шаклланишида муҳим аҳамият касб этди. Шу боис, асарларда муаллиф учун қаҳрамонларнинг рамзий ва ахлоқий қиммати масаласи, уларнинг муайян бир характер сифатида қай даражада ҳаётий аниқликда реал акс эттирилганлиги масаласиданда муҳим бўлган.

Ёмихон жанрида фаолият олиб борган энг истеъдодли адиб мақоми ҳақли равишда 「椿説弓張月」 (“Камаяётган ой ҳақида ажойиб қисса”, 1806-1811) ва 「南総里見八犬伝」 (“Сатомилик саккиз ит қиссаси”, 1814-1841) номли романларнинг муаллифи саналган Такизава Бакин (1767-1848) га тегишли.

Гэсаку адабиётининг сўнгги жанри кибёши асарларнинг истеъмолдан чиқиши натижаси ўлароқ уларнинг ўрнида юзага келган “гокан” (“рисолаланган нашрлар”) ҳисобланади. Мазкур атаманинг юзага келиши ушбу жанрдаги китобларнинг нашр эттирилиш шакли билан чамбарчас боғлиқ бўлиб, гокан намуналари ҳар бири бешта икки саҳифали беш рисоладан ташкил топувчи ва бир-бири билан ўзаро боғланган бир муқовали китоб ҳолатида сотилган²¹. Қўринишидан кибёшига жуда ўхшаш бўлган гоканларда ҳам бадиий матннинг вертикал сатрлари одамларнинг расмларни ўраб олган ҳолда китоб варақларига ўта усталик билан киритилган. Мазкур асарларнинг катта ҳажми нафақат шаклини ўзгаришига олиб келди, балки умуман бошқа мавзулар кўлаמידан ташкил топган мазмунни юзага келишига сабаб бўлди. Хажвий кибёшидан фарқли ўлароқ, гокан асосан қонли қасос – “катакиучи” урф-одати билан боғлиқ фожиали воқеаларни ёритишга бағишланган эди. Бироқ, қонли қасос аксарият ҳолларда асосий мавзу сифатида намоён бўлсада, гокан китоблари орасида ибратли насихатомус, руҳлар тўғрисидаги қиссаларни ёриб берувчи ва мумтоз асарларнинг кулгили адаптацияси (мумтоз асарларга ишланган пародия асарлар) сифатида яратилган намуналарини топиш мумкин.

XIX асрнинг бошида китобхонлар оммасининг қонли қасос тўғрисидаги асарларга нисбатан ўсиб бораётган эҳтиёжини қондириш мақсадида деярли барча илғор ёзувчилар гокан жанрига мурожаат қилдилар. Санто Кёдэн кибёши асарлари 1791-йилда ҳокимият томонидан тақиқлаб қўйилганидан сўнг, 1807-йилдан ўша даврнинг уста рассомлари билан ҳамкорликда гокан намуналарини яратишга бел боғлади²². Кёдэн таҳминан тўқсонга гокан асарларини яратган бўлиб, уларнинг барчаси китобхонлар орасида шуҳрат қозонган. Кёдэндан ташқари, унинг укаси Санто Кёзан ва Такизава Бакин ҳам гокан жанридаги бир қатор мукамал асарларнинг муаллифларидир. Бироқ, гоканнинг юксак намунаси шубҳасиз 「修紫田舎源氏」 (“Сохта Мурасаки ва қишлоқи Гэнжи”, 1842) романи бўлиб, унинг муаллифи – Рютэи Танэхико (1783-1842) мазкур жанрнинг энг етук ва машҳур намояндаси саналади.

Гувоҳи бўлганимиздек, XVIII аср иккинчи ярми ва XIX аср ўрталаридаги япон насрий адабиёти ўзининг халқчиллиги ва жанрларнинг ранг-баранглиги билан характерланади. Хулоса ўрнида шуни айтиш мумкинки, гэсаку адабиёти япон шаҳарларида истиқомат қилган учинчи қатлам вакиллари томонидан яратилиб, ушбу қатламнинг диди, қизиқишлари, ташвишлари, диний, мафкуравий дунёқараши, ҳаётий қадриятларини ўзида тўлақонли мужассамлаштирди ва халқ оммасида кенг тарқалди. Жонли халқ тилида битилган ушбу шаҳар насрий адабиёти ўша давр шаҳарликлар маиший ҳаётининг турли манзараларини кулгили оҳангларда бадиий акс эттирган кўзгуга айланди. Ўтмиш адабиётга мурожаат қилиш анъанасининг сақланиб қолганлиги, ушбу адабиётнинг мумтоз ва янги давр япон адабиёти ўртасида мавжуд бўлган муҳим бўғин сифатидаги ўрнини таъминлаб берган эди.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати (REFERENCES)

²¹ Ўша манба. – Б. 302.

²² Ўша манба. – Б. 303.

1. Saidova, N. M. (2021). Features of the Development of the Saudi Realistic Story in the Second Half of the Twentieth Century. *International Journal of Multicultural and Multireligious Understanding*, 8(4), 360-370.
2. Кин Д. Японская литература XVII – XIX столетий. М.: Наука, 1978. – 441 с.
3. Кирквуд К. П. Ренессанс в Японии. – М., Наука, 1988. – 303 с.
4. Муҳиддинова, Дилафруз Зоҳриддиновна ЗАМОНАВИЙ ШАРҚ ХАЛҚЛАРИ АДАБИЁТИДА ЯНГИЛАНИШЛАР ТАМОЙИЛИ (япон, араб, ўзбек адабиёти мисолида) // ORIENSS. 2022. №Special Issue 22. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/zamonaviy-shar-hal-lari-adabiyotida-yangilanishlar-tamoyili-yapon-arab-zbek-adabiyoti-misolida> (дата обращения: 21.02.2023).
5. Рехо К. Проза: [Японская литература: История всемирной литературы. Т. 5. Раздел десятый. Глава первая] // История всемирной литературы: В 8 томах / АН СССР; Ин-т мировой лит. им. А. М. Горького. — М.: Наука, 1983—1994. — На титл. л. изд.: История всемирной литературы: в 9 т. Т. 5. — 1988.
6. 中村幸彦 (1982)「中村幸彦著述集〈第 5 卷〉近世小説様式史考」中央公論者. – 486 p.
7. 中村幸彦 (1987)「中村幸彦著述集〈第 4 卷〉近世小説史」中央公論者. – 553 p.
8. 秋山虔・三好行雄 (1983)「日本文学史」文英堂. – 232 p.
9. Аҳмедова, Шахло Иргашбаевна. ЯПОН ВА ҚУВАЙТ АДИБАЛАРИ ХИКОЯЛАРИДА АЁЛ ОБРАЗИ // ORIENSS. 2022. №Special Issue 22. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/yapon-va-uvayt-adibalari-hikoyalarida-ayol-obrazi>.
10. Ahmedova, Shahlo Irgashbaevna BAHRAYN YOZUVCHILARI FAVZIYA RASHID VA AMIN SOLIH HIKOYALARI USLUBI // ORIENSS. 2021. №Special Issue 2. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/bahrayn-yozuvchilari-favziya-rashid-va-amin-solih-hikoyalari-uslubi>.
11. Akhmedova, Shakhlo Irgashbaevna THE ISSUE OF WOMEN'S PLACE IN THE FAMILY AND SOCIETY IN THE CREATION OF GULF ARAB COUNTRIES' LITERATURE // ORIENSS. 2022. №12. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/the-issue-of-womens-place-in-the-family-and-society-in-the-creation-of-gulf-arab-countries-literature>.
12. Аҳмедова, Ш. (2021). Новые художественно-методологические принципы сторителлинга в ОАЭ. *Востоковедения*, 1(1), 4–13. извлечено от <https://inlibrary.uz/index.php/oriental-studies/article/view/15813>